

УДК: 316.356.2:316.334.55(497.11)
393.2(497.11)

МИНА ЈЕЛЕСИЈЕВИЋ
еџнолол-анџролол, куџос
Горња Гореvница

ПОРОДИЦА У ГОРЊОЈ ГОРЕВНИЦИ У СВЕТЛУ ГЛОБАЛНЕ ДРУШТВЕНЕ ТРАНЗИЦИЈЕ

АПСТРАКТ: Предмет овој рада је њосмаџрање њородичне задруже у савременим условима са наџласком на њену сџрукџуру и функционисање. Исџраживање је сџроведено на џримеру једне хоризонтално џроширене џородице у селу Горња Гореvница у околини Чачка.¹ На основу оџисивања и џомноџ анализирања можемо да закључимо да савремени друшџвени џокови не искључују заједничко удруживање, већ да џородична задружа може оџсџаџи и у условима џлобалне друшџвене џранзиције.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: џородица, џородична задружа, сџрукџура џородице, функција џородице, село, домаџинсџво, џодела рада, џиџање ауџориџеџа

Увод

Према сродничком саставу породица може бити нуклеарна (њу чини само породично језгро) и проширена (породично језгро проширено ближим и даљим сродницима у породичну групу која живи заједно као једна целина). Нуклеарна породица је двогенерацџска (чине је родитељи и деца), док су проширене породице најчешће трогенерацџске, па и четворогенерацџске.²

Историјска типологизација породице може се засновати на три историјска модалитета. То су: 1) преMODерна породица коју чини домаћа или кућна заједница у оквиру које се одвија домаћа економија; 2) MODерна породица у облику приватног репродуктивног језгра чија је улога да омогући генерацџско

обнављање и друштвену репродукцију класне стратификације; 3) постMODерна породица која представља интимну заједницу ослобођену репродуктивне сексуалности, принуде економских односа репродукције и експлоатације чланова породице.³

Анђелка Милић наводи да је породица у традиционалним оквирима представљана као основна производна јединица чији чланови својим радом у оквирима кућне привреде стварају неопходна средства за преживљавање и размену добара, док се појам и пракса савремене породице везују за њена репродуктивна својства и то биолошку (рађање нових чланова) и социо-културну репродукцију (обнављање живота свих чланова породице, одгајање потомства и социјализација). У оквиру модерне

[1] Породица Благојевић коју чине три генерацџе чланова.

[2] Zagorka Golubović, *Porodica kao ljudska zajednica: alternativa autoritarnom shvatanju porodice kao sistema prilagođenog ponašanja* (Zagreb: Biblioteka Naprijed, 1981), 161-162.

[3] Anđelka Milić, *Sociologija porodice: kritika i izazovi* (Beograd: Čigoja štampa, 2007), 334.

породице репродуктивне функције подразумевају производне функције у редукованом обиму (обезбеђивање стамбених услова, набавка и припрема хране, старање за одевање, хигијену, итд.). Због тога се савремена породица са економског становишта „третира као претежно или чисто редистрибутивна и потрошачка заједница, за разлику од премодерних облика који се сматрају као примарно производне заједнице“.⁴

Основни принцип задружног живота јесте да мушки чланови не напуштају заједницу, тј. синови и њихови наследници остају у кући, док кћерке након удаје постају чланови мужевљеве задруге и губе права у очевој задрузи. Не постоји приватно власништво, а највиши ранг у хијерархији има домаћин од кога се очекују извесна строгост и одржавање дисциплине.⁵ Почетком седамдесетих година 20. века једине облике задружног домаћинства представљају малобројни примери заједничког живота родитеља са једним до два ожењена сина.⁶

Никола Павковић истиче да се и у данашње време сматра да су живот и рад у задружном домаћинству лакши и економичнији у односу на инокосно, с тим што је за заједнички живот неопходна слога. Људи који и даље живе у проширеним породицама свесни су да су разлози њиховог заједничког живота економске природе. Особеност савремене фазе развика задружног домаћинства јесте његова формално правна подељеност. Постоје многобројни случајеви одвојеног живота синова од оца, али их са домом родитеља и даље везују сродничка припадност и економско заједништво.⁷

[4] Исто, 47.

[5] Vera St. Erlich, *Jugoslavenska porodica u transformaciji: studija u tri stotine sela* (Zagreb: Liber, 1971), 345.

[6] Никола Ф. Павковић, „Породица и сеоска заједница у Шумадији“, *Зборник Машице српске за друштвене науке* бр. 114-115 (2003), <http://www.maticasrpska.org.rs/> (преузето 15. 12. 2015. године).

[7] Исто, 238-239.

Општи подаци о селу

Горња Горевница је једно од највећих села на територији града Чачак и налази се на њеном крајњем северозападу заузимајући простор од 24,28 км². Средином села протиче Горевничка река, дужином од око 8 км, и дели га на два дела: са десне стране су засеоци Парлог⁸ и Трсине, а са леве Ђуковац и Дубље.⁹

Према попису из 2011. године у Горњој Горевници има 433 домаћинстава¹⁰ и 1299 становника¹¹, али број житеља наставља да опада. Према упоредном прегледу броја становника од 1948. до 2011. године у Горњој Горевници је 1948. било 2366, 1953. 2346, 1961. 2163, 1971. 1848, 1981. 1708, 1991. 1616, а 2002. 1399 мештана.¹²

Рељеф Горње Горевнице је разнолик: равнице има око реке, потом преовлађује брежуљкасто земљиште са благо нагнутим странама, а идући према северу земљиште прелази у брдско са надморском висином око 500 м. Највиши делови села су Космај (537 м), Јајачка (577 м), Јељен (579 м)¹³ и Цветин врх (582 м). Сагласно разноврсности рељефа и земљиште је разноликог квалитета. Најплодније је око реке, а са порастом висине опада и плодност, па један мањи део прелази у ерозивно и неплодно земљиште. Највећи део је погодан за обраду, при чему превагу односе ратарске културе и воћњаци. Горња Горевница и њена околина располажу и

[8] Породица која је тема овог рада припада засеоку Парлог.

[9] Божидар Никитовић, Основна школа „*Стеја Стејановић*“ Горња Горевница 1919-1999. (Горња Горевница: Основна школа „Степа Степановић“, 1999), 15-16.

[10] Упоредни преглед броја домаћинстава 1948-2011. и становна 1971-2011. године (Београд: Републички завод за статистику, 2014), <http://www.stat.gov.rs> (преузето 9. 2. 2016. године).

[11] Упоредни преглед броја становника 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002. и 2011. године (Београд: Републички завод за статистику, 2014), <http://www.stat.gov.rs> (преузето 9. 2. 2016. године).

[12] Исто.

[13] Заселак Парлог се налази између Јељена на северу, Јајачке на истоку и Космаја на западу. На Јељену је изграђена стаза за мото-трке.

рудним богатством. На брдским теренима расута су налазишта руде магнезита која се експлоатишу од 1927. године у руднику Ковиљача.¹⁴ Клима у селу и околини је умерено континентална.¹⁵

Горња Горевица је асфалтним путем повезана са Чачком, а одатле магистралним путевима и железницом са осталим крајевима у земљи. Регионални пут од Чачка кроз Горњу Горевицу излази на магистрални пут Прањани – Горњи Милановац, пресеца га и одлази за Ваљево. У селу је изграђена мрежа локалних путева која се и даље меодернизује.¹⁶

Село је разбијеног шумадијског типа. Куће са окућницама обично су распоређене по групама и фамилијама око главног и локалних путева. Старих зграда у селу скоро да више и нема, док се у неколицини више не станује. Горња Горевица је једно од ретких насеља које нема оформљен сеоски центар. На различитим и међусобно удаљеним локацијама су осмогодишња школа, сеоски дом, црква, привредни и услужни објекти. Могло би се рећи да сваки заселак има некакав мали центар где се људи окупљају.¹⁷

Горња Горевица са околином више пута је током XVII и XVIII века напуштана и поново насељавана, тако да углавном није очуван континуитет живљења становништва у овом и оближњим селима. Крајем XVIII и почетком XIX века долази до интензивног насељавања становника из Санџака, црногорских Брда и источне Херцеговине. Они се у првој етапи сељења настањују у Старом Влаху, подно Јавора и Голије до Драгачева, затим се померају на исток и заустављају у овим крајевима, а делом одлазе дубље у Шумадију. Сматра се да је та фаза насељавања

била најинтензивнија и да управо из тог времена води порекло највећи број становника ове околине и Горње Горевице.¹⁸

Живот савремене сеоске породице

Основне карактеристике друштвено-економских промена које су се догодиле на селу могу се изразити на следећи начин: пребрза и стихијска деаграризација становништва пропраћена диспропорцијом обима деаграризованог становништва и могућности продуктивног запошљавања вишка радне снаге са села у неаграрним делатностима; смањењем пољопривредног становништва смањује се и број сеоског становништва, али споријим темпом; неповољне демографске одлике села због одласка младих; промене демографске и социо-економске структуре села уз висок степен просторне издиференцираности; смањење броја сеоских насеља; пољопривредна производња губи доминантан значај као извор прихода становништва на селу; савремено село се све више индустријализује и урбанизује, тако да све мање представља агломерацију пољопривредног становништва.¹⁹ Живот у сеоској породици више не зависи само од пољопривреде, јер највећи део сеоских домаћинстава има додатне изворе привређивања. Некадашњи главни извор прихода, земља, сада је додатни, а плата из сталног непољопривредног радног односа основни извор.²⁰ Друштвено-економске промене које су се догодиле најбоље се могу објаснити појмом модернизација. Александра Павићевић наводи да без обзира што је модернизација дефинисана као процес који омогућава, између осталог, економски раст,

[14] Рудник је затворен.

[15] Никитовић, Основна школа „Свјетла Свјетановић“ Горња Горевица 1919-1999., 17-18.

[16] Исто, 19.

[17] Исто, 20-21.

[18] Исто, 32-34.

[19] Zorica Vasiljević, „Karakteristike društveno-ekonomskog razvoja srpskog sela“, *Sociološki pregled*, vol. XXXI, no. 3 (1997), <http://www.socioloskipregled.org.rs/> (преузето 15. 12. 2015. године).

[20] Павковић, *Породица и сеоска заједница у Шумадији*, 235.

она је, истовремено, повезана са „кризом која је евидентна на свим нивоима друштвеног система“.²¹

Породица Благојевић је до 2001. године живела у једној кући, да би се тада млађи брат са породицом „одвојио“ направивши другу кућу. До поделе имања између двојице браће долази након смрти њиховог оца 2007. године. Међутим, та подела је само фиктивне природе јер су браћа наставила да живе у заједници, с обзиром да се целокупан живот свих чланова одвија у приземљу старе куће где су заједничка кухиња и дневни боравак. Имање сви обрађују, а заједнички су и трошкови око имања. Пољопривредни производи нису намењени тржишту већ се користе искључиво за кућне потребе, док се стока повремено продаје. Основни извор прихода представљају плате троје чланова породице, као и пензија коју је бака наследила од покојног мужа. Према њеном казивању у кући постоји један новчаник који се налази код старијег сина, али се новац користи према потребама свих чланова. Што се тиче поделе рада, теже послове (рад са дрвима, обрађивање њиве...) обављају мушкарци, али није искључена ни помоћ женских чланова, док је рад у кући намењен превасходно женама. Када се ради о унутарпородичним односима, захваљујући договору и толеранцији, међу члановима нема сукоба.

1. Домаћинство

С обзиром на карактер домаћих функција, али и у зависности од развијености друштвене заједнице, разликују се: 1) домаћинства са углавном производном функцијом; 2) домаћинства са углавном потрошачком функцијом; 3) домаћинства која представљају спој претходна два. У зависности од удела

примарне пољопривредне производње у остварењу зараде, она се деле на: 1) чисто пољопривредна домаћинства; 2) мешовита или полутанска, тј. домаћинства радника сељака; 3) непољопривредна домаћинства.²² На основу ове типологије, већина данашњих домаћинстава у Горњој Горевници²³ су уједно и производна и потрошачка, а у зависности од удела пољопривредне производње у остваривању прихода можемо их означити као мешовита. Наиме, ова домаћинства своје приходе остварују пре свега захваљујући запослењима својих чланова у индустрији, док је производна функција сведена на кућне потребе. Имовина се води на најстаријег мушког члана породице све до његове смрти, када суд позива све наследнике како би се извршила подела имовине. У највећем броју случајева сестре се одричу свог дела наследства у корист браће.

Што се тиче стамбених и економских објеката, у дворишту се, поред куће за становање, налазе и многи помоћни објекти који се често називају зградама, а који пре свега служе за одлагање ствари: качаре, шупе... Изван дворишта су објекти за смештај стоке (најчешће су смештени тако да се не виде са пута и при прилазу дворишту), затим сушаре за сушење меса, салаши за одлагање кукуруза, фуруне или вруне за печење. Већина домаћинстава има и летњу кујну која током лета служи као кухиња. Негде је то озидана мања зграда, а негде брвнара. Поред тога што се ту кува и обедају, у њој се примају и гости. Без обзира да ли се ради о комшијама или онима који не долазе често, није обичај да се уводе у велику кућу, тј. стан. Зими летња кујна служи као остава. У домаћинству Благојевића сви додатни објекти груписани су у дворишту око старе куће. Нова кућа млађег брата саграђена је изван дворишта, што није случај са другим засебним објектима, тако да се све помоћне зграде на имању заједнички користе. Просторија која

[21] Александра Б. Павићевић, *На угару идеологија: брак, породица и њихов морал у Србији у другој половини 20. века* (Београд: Етнографски институт САНУ, 2006), 17.

[22] Milić, *Sociologija porodice: kritika i izazovi*, 84.

[23] Укључујући и породицу која је предмет истраживања.

служи као дневна соба и заједничка кухиња налази се у приземљу старе куће и назива се сала, а у њој доминира велики дугачки сто. У њој се уједно кува, обедује и, с обзиром да је наспрам стола постављен телевизор, проводи највише времена. Међутим, како је готово немогуће свакодневно окупити све укућане, није утврђено тачно време обедовања, пре свега доручка и ручка, док се истиче да је вечера најчешће заједнички оброк када су сви на окупу. Иначе, приликом обедовања се више не практикује да глава куће седи у врху стола, као ни да остали укућани имају своје утврђено место за трпезом.

Од стоке се гаје овце, свиње и живина (и то у малом броју), а понека домаћинства имају и козе, док краве немају баш сви. За разлику од пољопривредних производа који су углавном намењени кућним потребама, многа домаћинства остварују одређене приходе од гајења и продаје стоке, као и млека и млечних производа.

2. Подела рада

Када говоримо о подели рада унутар породице и полним улогама, Анђелка Милић наводи да се, према традиционалној и устаљеној тези, полна подела рада заснива на биолошкој детерминацији, тј. мушкарцима се додељују улоге ван куће са циљем старања за породично одржање, док су улоге жена репродуктивне и скоро увек се тичу дома. У свим друштвима се препознају способности и вештине карактеристичне за мушкарце, односно за жене. Инсистира се на разлици у сферама деловања полова: мушка сфера делања је јавна, женска приватна.²⁴

Код испитане породице присутна је подела рада према полу. Жене су задужене за рад у кући који пре свега обухвата припрему хране, чишћење куће, чишћење и одржавање одеће, а мушкарци су задужени за

послове који су окарактерисани као традиционално „мушки“, а то су спремање дрва, рад на њиви и др. Што се тиче рада на имању, жене из њега нису у потпуности искључене, будући да су задужене за узгајање поврћа, док је брига око стоке заједничка. Такође, испомоћ женских чланова није искључена, па ће оне, уколико је то потребно, помагати мушкарцима у обављању превасходно тежих мушких послова. Разлог овоме је првенствено намера да се што брже заврши одређени посао, што би било немогуће без ангажовања свих укућана.²⁵ Најмлађи чланови породице су поштеђени физички захтевнијих послова, али су свакако задужени за помоћ. С обзиром да је једна снаха запослена, највећи терет у обављању кућних послова је на другој, док је подела рада између мушкараца мање изражена, будући да су оба брата запослена ван куће, па се радови на имању обављају заједнички, најчешће када су обојица код куће.²⁶

3. Породични односи и питање ауторитета

Примарна основа на којој су изграђени породични односи је биолошки статус њених чланова. Две најважније компоненте породичних односа су осећање припадности и осећање интимности које проистиче из емоционалне повезаности чланова. Природу ових односа карактеришу могућност да се припада заједници као комплетна личност и да се притом не изгуби индивидуалност, као и могућност да се у оквиру те заједнице

[24] Milić, *Sociologija porodice: kritika i izazovi*, 137-138.

[25] Александра Б. Павићевић наводи да је главни разлог укључивања свих чланова породице у послове на имању недостатак радне снаге, те стога не постоји више подела послова на мушке и женске, осим када се ради о кућним пословима које и даље обављају искључиво жене. (Павићевић, *На удару идеологија: брак, породица и полни морал у Србији у другој половини 20. века*, 263)

[26] Уколико обим послова не захтева већу радну снагу, онда их обавља онај ко у том тренутку има највише времена.

личност учи солидарности и хуманим односима и припреми за своју улогу у друштву.²⁷

У свим домаћинствима у селу глава породице је најстарији мушки члан. Међутим, искључена је његова апсолутна надређеност у односу на остале чланове породице, као што је био случај у патријархалним домаћинствима. Одлуке се доносе заједнички и заснивају се на међусобном договору свих укућана. Од младих се очекује да искажу поштовање према старијима, али је међусобни однос знатно слободнији. Не практикује се да млади устају када старији члан породице уђе, као ни љубљење руке, али се подразумева да би деца без противљења требало да поштују одлуке родитеља или других старијих чланова породице. Деца највише времена проводе са мајком, док их у одсуству родитеља, уколико су оба запослена, чувају баба и деда. У последњих неколико година родитељи су, чак и ако мајка није у радном односу, почели да уписују децу у вртић, што раније није био случај. Наведене карактеристике односе се и на породицу која је била предмет истраживања. У њеном случају отац и муж је и даље тај који се препознаје као носилац ауторитета. Иако су супружници далеко равноправнији и по питању улога и по питању доношења одлука него што је то био случај у традиционалним патријархалним породицама, мушкарац и отац се истиче као симбол ауторитета. Премда се договара и саветује са другим члановима породице, он је тај који има последњу реч и који доноси коначну одлуку. Што се тиче расподеле и коришћења новца у овој породици, сав новац, као што је већ назначено, стоји код најстаријег мушког члана. Без обзира што је имовина између браће законски подељена, целокупна зарада која се остварује је код старијег брата. Не само да је муж носилац ауторитета у односу на жену и децу, већ постоји и ауторитет старијег брата у односу на млађег.

[27] Golubović, *Porodica kao ljudska zajednica: alternativa autoritarnom shvatanju porodice kao sistema prilagođenog ponašanja*, 187.

Анђелка Милић закључује да ауторитет у породици представља легитимну моћ која има друштвено одобрење за своје деловање, али и одобрење чланова породице. Ауторитет се увек везује за патријархалну породицу у којој се „ауторитет оца у породици признаје и прихвата као сам по себи разумљив, неупитан и непроблематичан“.²⁸

4. Породица као носилац примарне социјализације

Истицање породице као носиоца примарне социјализације почива на ставу да у њој долази, на непосредан начин, до трајног повезивања генерација одраслих и њихових потомака са једне и самих потомака са друге стране. То доводи до ефикасног преношења друштвено-културног наслеђа и успостављања друштвеног континуитета и стабилности, при чему ни деци ни родитељима нису унапред дате улоге, већ их они сами уче током процеса социјализације.²⁹ У интеракцији са родитељима, али и са осталим члановима породице, дете се прилагођава основним друштвеним нормама којима се одређује оквир дозвољеног понашања прихваћеног у породици. Поред тога, дете се прилагођава и различитим улогама које му се приписују унутар породице. Такође, у процесу социјализације битно је и прилагођавање друштвеним улогама јер се на тај начин остварује интеракција детета са другима, „што се заснива на реципроцитету обавеза и права, за разлику од најраније фазе детињства у којој је оно било углавном у односу једностране зависности од мајке-оца“.³⁰

Посматрајући проширену породицу, социјализација у оквиру ње одвија у складу са постојећим моделом васпитања

[28] Milić, *Sociologija porodice: kritika i izazovi*, 199.

[29] Golubović, *Porodica kao ljudska zajednica: alternativa autoritarnom shvatanju porodice kao sistema prilagođenog ponašanja*, 243-244.

[30] Исто, 252-253.

практикованим у претходним генерацијама. Родитељи примењују одређене стратегије и обрасце породичног васпитања који се преносе са генерације на генерацију. Будући да у социјализацији детета, поред родитеља, учествују и други чланови породице, овај пренос не само васпитних стратегија, већ и породичних вредности које би дете требало да усвоји, још је израженији. Са друге стране, у нуклеарним породицама родитељи, чак и кад примењују васпитне стилове којима су и сами били изложени, имају више слободе у избору истих и то без мешања чланова шире породице.

5. Породичне вредности

Према Загорки Голубовић, породица представља први чинилац у формирању система вредности појединца, будући да као преносилац вредности које су прихваћене у друштву пружа основу за „живот индивидуе као друштвеног и културног бића у виду заједничке културе коју уграђује у темеље социјализације“.³¹ С обзиром да су вредности углавном садржане у низу конкретних облика, а не експлицитно изражене у апстрактној форми, у породици се најчешће посматрају у виду обичаја и моралних норми. Голубовићка истиче да постоје два система вредности: оне које одређују пожељни тип породичне организације и породичних односа и оне које указују на пожељан тип личности. Према овој подели првој групи вредности припадају вредности којима се регулишу сексуални односи, које се односе на схватање брака и породице, које се тичу поделе улога у породици и дистрибуције ауторитета, као и вредности везане за родитељство и васпитање. Другој групи припадају оне које се тичу карактера личности.³² То су вредности које се односе на пожељне особине личности и

одређују се са становишта постојећег система и породице као његовог подсистема. Ове особине омогућавају појединцу да се што ефикасније уклопи у улоге и обрасце прописане од стране система.³³

Код свих испитаника, и старијих и млађих, схватање брака је готово идентично - то је институција без које не би било могуће ни постојање ни образовање породице³⁴, али то не значи одбацивање могућности развода. Иако се брак посматра као неминован за стварање породице, развод се не искључује уколико је неопходан³⁵, али сви испитаници истичу да би, уколико дође до раставе, родитељи који су се развели требало да остану у добрим односима, пре свега због деце.

Што се тиче сексуалног васпитања, разговор на ову тему у оквиру породице није више табу у мери у којој је раније био - девојке се најчешће обраћају мајци, а младићи неретко оцу. Са друге стране, старији укућани истичу како је омладина данас много слободнија него раније, али се не мешају у избор момака, односно девојака своје деце, већ се труде да их од почетка пубертета уче лепом понашању. Млади би у сваком моменту требало да буду пристojни и васпитани у друштву старијих, али и у јавности уопште. У први план се истичу особине као што су исказивање поштовања према старијима (али то не подразумева подређеност млађих у односу на старије), вредноћа, поштење...

Велика пажња се посвећује неговању обичаја унутар породице, а то је највише приметно приликом прослављања породичне

[31] Исто, 199.

[32] Исто, 203-204.

[33] Milić, *Sociologija porodice: kritika i izazovi*, 229.

[34] А. Милић истиче да се, када се говори о браку, увек мисли и на породицу и обрнуто. Међутим, веома је јасна разлика између брака и породице: породица се дефинише као група, а брак као дијадни однос или пар. Брак представља интерперсонални однос у коме обе особе подједнако учествују, док у породици, тј. групи, сви чланови не морају да учествују у истој мери. (Milić, *Sociologija porodice: kritika i izazovi*, 117)

[35] Испитаници наводе да би до развода требало да дође уколико један од супружника, најчешће муж, физички злоставља оног другог, док се превара наводи као други разлог.

славе, Божића и Васкрса. Том приликом се у први план истичу заједништво и међусобна повезаност. У задружним породицама се сви празници славе заједно. Слава, као и остали празници, прослављају се у заједничком дневном боравку где се примају сви гости, најчешће рођаци и блиски пријатељи. Битно је нагласити да се, у случају ове породице, за славу спрема један славски колач и пали једна славска свећа. Колач се ломи у цркви³⁶, а најчешће га носи старији брат. За спремање ручка задужене су жене које се договарају шта ће бити чији посао, али већином раде заједно и испомажу се. Подела рада између старијих и млађих укућанки није изражена, па се, на пример, не практикује да најстарија жена спрема славски колач и сл. Исто тако, за Божић се спрема и ломи једна печеница и за то су задужена оба брата, док се за Васкрс јаја фарбају заједно, при чему се оставља једно јаје чуваркућа које стоји у сали.

Сеоска породица у светлу глобалне друштвене транзиције

Будући да је Југославија у послератном периоду била аграрна земља, пољопривреда је била једини могући носилац развоја индустрије. Планирано је запошљавање сеоског становништва у индустрији, што је довело до смањења радне снаге на селу. Ово је утицало на пад пољопривредне производње, али и на озбиљан поремећај демографског плана. Традиционална везаност сеоског становништва за земљу довела је до тога да стратегије економске политике буду примарне у процесу модернизације. Основни циљ ових стратегија био је елиминисање експлоатације људске радне снаге уз помоћ промене својинске структуре, што је условило и промену односа сељака према свом имању, да би се као крајњи

исход појавило пропадање пољопривреде.³⁷ Аграрна реформа је у Југославији започела одмах након завршетка Другог светског рата. Њен слоган је био да земља припада ономе ко је обрађује, што значи да нико није могао имати више земље него што је могао да обрађује без најамне радне снаге, па је она углавном била усмерена ка богатијим сељацима. Поред промена својинске структуре и кочења пољопривредне производње, реформа је утицала и на редукацију читавог начина живота сеоског становништва.³⁸

Аграрна реформа и промене које је она носила са собом, утицали су и на трансформацију домаћинства у Горњој Горевници и распадање породичних задруга. Иако су синови остајали у истој кући са родитељима, велике задружне породице су практично нестале, с обзиром да су браћа, након формирања сопствених породица, ретко настављала да живе под истим кровом. У случају породице Благојевић ситуација је заправо супротна, будући да, када задружних имања није више било, њихово домаћинство се ширило. Браћа су, након што су засновали своје породице, наставили да живе заједно.

Упркос чињеници да индустријализација и модернизација друштва утичу на свеопшту редукацију породице, у сеоској средини, бар када је реч о Горњој Горевници, и даље доминирају принципи заједништва у односу на индивидуалност нуклеарне породице. Наравно, највећи разлози за то су економске природе, будући да, услед социо-економске кризе, млади не размишљају да се осамостале и одвоје од родитеља. Ипак, у случају ове породице, поред економских, постоје и други разлози, пре свега дубоко укорењене патријархалне вредности у структури наведеног домаћинства. Иако се ова породица мењала сходно друштвеним променама

[36] Понегде се колач ломи код куће. То раде укућани, најчешће мушки чланови.

[37] Павићевић, *На удару идеологија: брак, породица и њихов морал у Србији у другој половини 20. века*, 20-26.

[38] Исто, 27-28.

(како њена структура, тако и унутарпородични односи) и тиме временом одбаћивала строго патријархално устројство, поједини елементи традиционалних односа су се задржали - пре свега ауторитарност коју има најстарији мушкарац у породици у односу на остале чланове и која се задржала све до данас. Свакако да се не ради о апсолутној доминацији какву је у патријархалним породицама имао деда као најстарији укућанин и глава породице. Ипак, ауторитет најстаријег мушкараца није само симболички, већ је и конкретно изражен. Рецимо, старији брат располаже свим приходима и да сав новац стоји код њега. Према томе, он одлучује о расподели новца, иако се она обавља према потребама свих чланова породице. Такође, у односу на ширу локалну заједницу, он представља главу куће без обзира што је имовина законом подељена. Са друге стране, у нуклеарној породици ауторитет оца и мужа је више симболичке природе и не изражава се конкретним поступцима, већ на начин шта он представља за остале чланове.³⁹

Процес транзиције државе пропраћен дубоком кризом друштва, затим економском и политичком кризом, неприлагођеност новим условима, посредно утиче на функционисање породице.⁴⁰ Такође, друштвене и економске промене које су у току доводе и до пораста друштвених неједнакости. Раслојавање становништва одвија се у две доминантне категорије. Са једне стране долази до убрзаног раста и нагомилавања богатства, а са друге до убрзаног осиромашења и глобалних проблема.⁴¹ Уколико

долази до декомпоновања породице, заједништво које се негује у здруженим породицама представља упориште од проблема проузрокованих социо-економском кризом која је резултат транзиције у српском друштву. Сходно томе, унутар овог заједништва истичу се важност солидарности и привржености. Према мишљењу Гордане Трипковић, изражена друштвена и културна подељеност људе више обавезује на лојалност групама којима сами припадају. Према томе, зона микросолидарности је, пре свега, ограничена на породицу, будући да је специфичност солидарних мрежа, које се јављају као резултат неуспеле транзиције код нас, успостављање солидаристичких односа у оквиру микрозаједнице.⁴² На тај начин породица својим члановима обезбеђује сигурност, уздрману економском, политичком и друштвеном кризом насталом услед процеса транзиције и омогућава безбрижнији живот.

Закључак

Током овог истраживања установљено је на који начин функционише породица у савременом селу и, оно што је најважније, у којој мери се изменила услед модернизације и трансформације друштва, иако појединачни примери који су предмет овог рада не могу представљати њен репрезентативни модел структуре и функционисања у оквиру целокупне друштвене заједнице.

Промене које је претрпела огледају се најпре у смањењу њене величине и бројности чланова што доводи до разбијања великих породица, а самим тим и до трансформације интерпородичних односа. Редукција домаћих функција свела је породицу на потрошачку јединицу, при чему је функција потрошње постала доминантна у односу на

[39] Водећу улогу отац не дугује ономе што сам чини. Он посредством свог учешћа у свету рада изван породице и учешћа у породици симболички премошћава ова два света, уједињује их и репрезентује пред децом. (Milić, *Sociologija porodice: kritika i izazovi*, 208)

[40] Снежана Миливојевић, „Криза савременог друштва и породице и насиље“, *Годишњак за социологију*, год. V, бр. 5. (2009), <http://www.filfak.ni.ac.rs/> (преузето 15. 12. 2015. године).

[41] Илдико Ердеи, „Очи зелене као долари“ - Антропологија потрошње у Србији у транзицији“, *Зборник ЕИ САНУ 21* (2005),

<http://www.etno-institut.co.rs/> (преузето 9. 2. 2016. године).

[42] Гордана Трипковић, „Породица у транзицији“, *Социолошки уређен*, вол. XXXVIII, но. 1-2, (2004), <http://www.socioloskipregled.org.rs/> (преузето 15. 12. 2015. године).

остале. Упркос томе, редукована породична задруга Благојевић, с обзиром да њена основна функција није више производна, успева да опстане у условима глобалне друштвене транзиције. Начин организације омогућава јој лакше привређивање удруженим радним снагама, али и задржавање, иако преобликованих, патријархалних вредности и односа на којима ова породица почива.

Оно што карактерише ову заједницу јесте много већи степен солидарности и лојалности њених чланова у односу на нуклеарну породицу, али и шире породичне заједнице. Према томе, опстанак у оквиру великих домаћинстава и задруга зависи од личних ставова и афинитета самих чланова породице, али и од вредности које се практикују и негују у широј локалној заједници, у овом случају у селу у коме је истраживање спроведено.

ИЗВОРИ:

1. Упоредни преглед броја домаћинстава 1948-2011. и станова 1971-2011. (Београд: Републички завод за статистику, 2014), <http://www.stat.gov.rs> (преузето 9. 2. 2016. године)
2. Упоредни преглед броја становника 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002. и 2011. (Београд: Републички завод за статистику, 2014), <http://www.stat.gov.rs> (преузето 9. 2. 2016. године)

Литература:

1. Golubović Zagorka, *Porodica kao ljudska zajednica: alternativa autoritarnom shvatanju porodice kao*

sistema prilagođenog ponašanja, (Zagreb: Biblioteka Naprijed, 1981)

2. Ердеи Илдико, „Очи зелене као долари“ - Антропологија потрошње у Србији у транзицији“, *Зборник ЕИ САНУ* 21 (2005), <http://www.etno-institut.co.rs/> (преузето 9. 2. 2016. године)
3. Erlich Vera St., *Jugoslavenska porodica u transformaciji: studija u tri stotine sela*, (Zagreb: Liber, 1971)
4. Миливојевић Снежана, „Криза савременог друштва и породице и насиље“, *Годишњак за социологију*, год. V, бр. 5. (2009), <http://www.filfak.ni.ac.rs/> (преузето 15. 12. 2015. године)
5. Milić Anđelka, *Sociologija porodice: kritika i izazovi*, (Beograd: Čigoja štampa, 2007)
6. Никитовић Божидар, *Основна школа “Стејпа Стејпановић” Горња Горевница 1919-1999*, (Горња Горевница: Основна школа „Степа Степановић, 1999)
7. Павићевић Александра Б., *На угару идеологија: брак, породица и њолни морал у Србији у другој њоловини 20. века*, (Београд: Етнографски институт САНУ, 2006)
8. Павковић Никола Ф., „Породица и сеоска заједница у Шумадији“, *Зборник Мајице српске за друштвене науке*, бр. 114-115 (2003), <http://www.maticasrpska.ogr.rs/> (преузето 15. 12. 2015. године)
9. Трипковић Гордана, „Породица у транзицији“, *Социолошки ѡреїлед*, вол. XXXVIII, но. 1-2 (2004), <http://www.socioloskipregled.org.rs/> (преузето 15. 12. 2015. године)
10. Vasiljević Zorica, „Karakteristike društveno-ekonomskog razvoja srpskog sela“, *Sociološki pregled*, vol. XXXI, no. 3 (1997), <http://www.socioloskipregled.org.rs/> (преузето 15. 12. 2015. године)

Family in Gornja Gorevnica in the Light of Global Social Transition

A family can be a nuclear family, that is, a family consisting only of a family nucleus, and extended family consisting of the family nucleus extended by close and far relatives and forming a family group living together. A nuclear family consists of two generations, parents and children, while an extended family the most often include three or even four generations.

A family community the most often consisted of several generations of families whose members lived together. The main characteristic of life in such a community is that male members do not leave the community, which means that sons and their heirs stay at home, while daughters after marriage become members of their husband's community and lose their rights in their father's community. Gender distribution of jobs is based on biological determination, which means that men are conferred roles outside of the house in order to take care of the family sustention, while, on the other hand, the roles of women are reproductive and they always concern home. All societies recognize competencies

and skills characteristic for men or women. In modern rural households the head of the family is the oldest male member, however, this excludes his absolute superiority regarding other family members, which used to be the case in patriarchal households. Although there are no institutionalized rules of behaviour, family values exist in form of customs and moral norms.

The agricultural reform, which started immediately after the Second World War, caused a transformation of households and disintegration of traditional family communities. In spite of the fact that industrialization and modernization of the society influence a general reduction of the family size, the principles of community are still dominant in rural areas, comparing to the individuality of a nuclear family. If, on one hand, the family is decomposed, on the other hand, the spirit of the community cultivated in the associated families represents a safe base that protects them from the problems caused by the social-economic crisis resulting from the transition in the Serbian society.

Mina Jelesijević

La famille à Gornja Gorevnica à la lueur de la transition sociale globale

Une famille peut être nucléaire, c'est-à-dire une famille que forme uniquement le noyau familial, et elle peut être une famille élargie, famille qui est constituée par le noyau familial agrandi par les parents proches et éloignés en un groupe familial qui vit collectivement comme un ensemble. La famille nucléaire comprend deux générations, elle est formée par les parents et les enfants, tandis que les familles élargies sont le plus souvent à trois générations, voire aussi quatre générations.

La coopérative familiale fut constituée la plupart du temps par plusieurs générations dont les membres vécurent ensemble. La caractéristique élémentaire de la vie coopérative est que les membres masculins ne quittent pas la communauté, c'est-à-dire que les fils et leurs héritiers restent dans la demeure, tandis que les filles après leur mariage deviennent membres de la coopérative du mari et perdent leurs droits dans la coopérative de leur père. La répartition sexuelle du travail repose sur la détermination biologique,

c'est-à-dire qu'on donne aux hommes des rôles hors du foyer ayant pour but de veiller à la perpétuation familiale, d'un autre côté les rôles des femmes sont reproducteurs et concernent toujours le foyer.

Dans toutes les sociétés, on reconnaît les capacités et les habiletés caractéristiques pour les hommes, mais aussi pour les femmes. Dans les ménages ruraux contemporains, le chef de famille est le membre masculin le plus âgé, toutefois sa suprématie absolue est exclue par rapport aux autres membres de la famille, comme ce fut le cas dans les ménages patriarcaux. Il n'existe pas d'étiquette institutionnalisée, aussi les valeurs familiales sont observées sous forme de coutumes et de normes morales.

La réforme agraire, qui commença tout de suite après la Deuxième guerre mondiale, amena à la transformation du ménage et à la décomposition des coopératives familiales traditionnelles. En dépit du fait que l'industrialisation et la modernisation de la société ont de l'influence sur la réduction générale de la famille dans le milieu rural, les principes communautaires dominant encore par rapport à l'individualité de la famille nucléaire. Dans la mesure où, d'un côté, on arrive à la décomposition de la famille, d'un autre côté, la communauté que l'on soigne dans les familles unies représente un point d'appui des problèmes provoqués par la crise socio-économique qui est le résultat de la transition dans la société serbe.

Mina JELESIJEVIC